

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

Jägers »Fra Kristiania-Bohêmen», det svenska »resonören i Stockholm» — i första hand Hjalmar Söderberg men också bl. a. den unge Sven Lidman — och det finska avsnittet slutligen Eino Leino-kretsen. I ett kortare slutkapitel noterar Koskimies att benämningen »dekadent» blev en kliché med svårfixerad innebörd. På ett diskutabelt vis vill Koskimies betrakta den nordiska dekadensen som avhängig av klimatet och den dåtida folkkaraktären. »Das bedeutete in der Praxis eine Art von unromanischer, unlateinischer Schwere, Melancholie und graue Atmosphäre», heter det. Verlaines melankoli är »geniesseric» och inte dyster, menar Koskimies, »aber bei seinen nordischen Nachfolgern kommt die Melancholie leicht an Hoffnungslosigkeit heran». Nog ligger dock stämningläget i Chanson d'Automne hopplösheten nära. Och Oscar Levertin framhöll med allt skäl »förgängselankens bittra vällust» i sin recension av Sven Lidmans »Primavera». Emellertid är det säkert möjligt att mer inträngande än Koskimies gjort studera de individuella variationerna i de nordiska författarnas behandling av de dekadenta motiven.

Koskimies båda skrifter är nyttiga sammanfattningar och kartläggningar: författaren har utan tvivel mest sympati för faustiska strävanden men står inte alltför främmande för dekadenternas målsättningar. I sekelskiftets »dekadens» finns ju uppslag till mycket inom 1900-talets kulturliv, varför den förvisso länge kommer att ägnas intresserat studium.

Ulf Wittrock

Selma Lagerlöf. *Brev 1 1871-1902* i urval utgivna av Ying Toijer-Nilsson. Gleerup. Lund 1967.

Selma Lagerlöf. *Brev 2 1903-1940* i urval utgivna av Ying Toijer-Nilsson. Gleerup. Lund 1969.

I Elin Wägners biografi och i den övriga, mer litteraturvetenskapliga litteraturen om Selma Lagerlöf har hennes brev naturligtvis varit en flitigt utnyttjad källa. Men nu presenterar Selma Lagerlöf-Sällskapet i sina Skrifter (7-8) en brevedition. För den svarar Ying Toijer-Nilsson, Lagerlöfforskare och sedan flera år redaktör för tidskriften Hertha. Det heter i den första delens förord att avsikten varit »att, så gott det tillgängliga materialet tillåter visa, hur en författare växer fram». Den andra delen tar vid när Selma Lagerlöf står på höjden av sin skaparkraft och den belyser hennes ständigt stigande världsrökte. Men denna andra del visar

också bl. a. hur hon plågas av svåra slitningar mellan de kvinnliga vännerna.

Ying Toijer-Nilsson har läst tusentals brev och hon har sovat hårt. I de allra flesta fallen har originalbrev återgivits. Valborg Olanders avskrifter av Selma Lagerlöfs brev har sålunda endast utnyttjats i kommentaren. Det finns ju en 50-års gräns för en stor del av Selma Lagerlöfbreven på Kungliga Biblioteket; den gäller utom breven till Valborg Olander bl. a. breven till Sophie Elkan, Betty Warburg, Elise Malmros (ett urval är dock tillgängligt) och åtskilliga fler, kvinnor mest. Tidsgränsen är 1990, femtio år efter Selma Lagerlöfs död. Vilket intresse kan då, om tjuo år finnas för Selma Lagerlöfs relationer till väninnorna? Tillgängliga är däremot alla brev till och från Ida Bäckman, och de finns i massor. Ying Toijer-Nilsson delar Elin Wägners och Ulla-Britta Lagerroths uppfattning att det i detta fall rörde sig om en i hög grad påtvingad vänskap.

Utgivarens egna kommentarer bidrar till att göra breveditionen behaglig och stimulerande att läsa. Dessa är inte på det vanliga viset placerade sist i boken utan de står att läsa före varje brev. De tar fasta på väsentligheter och är påfallande lätt och ledigt skrivna. Det har i dagstidningarnas recensioner av den första breveditionen sagts att kommentarerna är för korta. Å andra sidan skulle utförliga sådana ha verkat tyngande i denna mer populära brevutgåva. Litteraturhänvisningarna i de båda delarnas slut visar utgivarens stora hemmastaddhet i Lagerlöfforskningen. Vid upprättandet av personregistret har Ying Toijer-Nilsson biträttats av sin far, fil.dr Daniel Toijer som i *Värmland förr och nu*, årgång 1967, publicerat en levnadsteckning över Anders Fryxell. Dennes dotter, Eva Fryxell, var som bekant den som vid ett värmländskt bröllop i augusti 1880 »upptäckte» Selma Lagerlöf som då höll ett versifierat tärtal. Och hon är en av korrespondenterna i breveditionen. Hon hade åtskilligt att anmärka mot Gösta Berlings saga och kritiserade den för att den inte stämde tillräckligt med verklighetens Värmland. Hennes far hade ju ännu strängare mästrat självaste Bellman.

Ulf Wittrock

Margot Nilson: *En barnbok som tidspegel — Laura Fåringhoffs Barnen ifrån Frostmo-fjället*. Rabén & Sjögren. Sthlm 1968.

I sin sympatiska, synnerligen lättlästa och väl-illustrerade studie över *Barnen ifrån Frostmo-fjället* har Margot Nilson uppenbarligen haft

ambitionen att skriva en vetenskaplig avhandling inom ett ur litteraturhistorisk synvinkel föga bearbetat område — den svenska barnboken, ett fält som hittills inom forskningen fr. a. appellerat till pedagogerna och tack vare bl. a. Göte Klingbergs undersökningar nu i stora drag kartlagts. Margot Nilson redovisar olika typer av såväl tryckt som otryckt material, från statistiska tabeller och avhandlingar till herdaminen, från skrifter om djurskydd till personliga brev och hushållsböcker(!), det sista självfallet som led i biografien över Laura Fitinghoff. Verket innehåller såväl sammanfattning på svenska som engelsk »summary».

Ett övertygande resultat blir — inte oväntat — att boken om *Barnen*, som utkom 1907 men vars händelser utspelas fyrtio år tidigare, på idéplanet i de flesta avseenden mycket väl överensstämmer med den officiella synen i t. ex. riksdagsbetänkanden och Folkskolans barntidning (bland vars medarbetare man för övrigt finner Laura Fitinghoff) med gudsfruktan, fosterlandskärlek, nykterhet och djurskydd som de stora målen. Margot Nilsons syfte med sin undersökning är att visa, hur »ekonomiska och sociala förhållanden, etiska och religiösa attityder, intressen för natur och kultur och så vidare speglar sig i Laura Fitinghoffs bästa barnbok» (s. 164) och dessutom har hon i görlig mån sökt tillämpa bl. a. de kriterier professor Anna Krüger ställt upp för en kritisk granskning av en barnbok, vilket bl. a. innebär litterär analys av motiv, tematik, uppbyggnad, berättelseform, allmängiltighet, symboler och sanninghalt.

I undersökningens mest omfattande partier bearbetar författaren energiskt vad hon kallar Laura Fitinghoffs »sociala fält», dvs. den del av det samlade tidsinnehållet den sistnämnda mottog under sitt liv. Gränserna mellan 1867 (bokens innehåll) och 1907 (nedskrivningstillfället) utsuddas på detta sätt ofta, vilket *kan* irritera en historiskt inriktad läsare, som emellertid kompenseras av en uppsjö med intressanta notiser från det »sociala fältet», vilka notiser oftast — men ej alltid — har relevans för boken om *Barnen*.

En tyngdpunkt i analysen ligger på den sociala bakgrunden, då självfallet med speciell hänsyn till Ångermanland. Frågor kring nödår, socialvård, nykterhetsvård, emigration och fosterlandskärlek utredes — ibland något omständligt — och Margot Nilson visar klart, att Laura Fitinghoff intar en i samtiden ovanlig hållning i fråga om fosterhemstanken genom att framhålla, att det är barnen och ej fosterföräldrarna som i första hand är givande part. Än mer fruktbara för analysen av boken *Barnen* är de utmärkta avsnitt i kapitlet Hem-

bygds- och folklivsskildring som behandlar Laura Fitinghoffs relationer till Hazelius, folklore, hemslöjd och dylikt och vari nyanserat skildras t. ex. jugend-inslag i den undersökta barnboken. Många intressanta perspektiv anlägges även i kapitlet om den religiösa bakgrunden, som förutom psalm och sång omfattar bl. a. motiviska utblickar kring änglavakt och teosofiska inslag i Laura Fitinghoffs författarskap.

I analysen av verkets litterära utformning ligger tyngdpunkten på personkaraktäristiken, kompositionen (t. ex. pikareskmotivet) och stilen. Speciellt övertygande förefaller mig avsnitten om rytm, dialog och enstaka komparativa partier, t. ex. det om referenscentra i boken om *Barnen* och boken om Lajla (Friis' »Fra Finnmarken»). När det gäller litteraturhistoria skulle nog många läsare vilja få veta mera. Visst står det en hel del om proletärbarn i tidigare (och även senare) vuxen- och barnlitteratur — t. ex. Dickens och Malot nämnes — men i vilka avseenden innebär boken om *Barnen* en pionjärsats? I t. ex. Olof Fryxells »Snöfästningen» (1830) leker bondsöner ogenerat med adelspojkar och Lennings förljugna »Pojkarne» saknar väl ej motiviskt intresse.

Vem skrev egentligen Laura Fitinghoff för? I företalet framhåller hon, att hon vill nå även »småstugornas barn», och blott två år efter hennes död utkom boken i »gottköpsupplaga» om 40 000 ex. Men är inte värderingarna utpräglat borgerliga och — som vanligt — exponenter för den härskande klassens syn? Nog uppträder barnen från Frostmojfället under sin vandring precis så underdånigt, fromt och dugligt som de styrande skulle vilja ha underklassen? Men det vore naturligtvis väl mycket begärt, att en överklasskvinnna med filantropiska och nationella böjelser — gift med en brukspatron och flottningsschef — skulle ha anlagt någon form av underklassperspektiv, när hon 1907 skrev boken om *Barnens* vandring 1867.

Den boken är tvivelsutan en barnboksklassiker och Margot Nilson ger många plausibla förklaringar till att så blivit fallet — hon aktualiserar t. o. m. verket genom hänvisningar till vår tids u-landsproblematik.

Pär Bergman

Eric O. Johannesson: *The Novels of August Strindberg. A Study in Theme and Structure*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1968.

I Johannessons bok om Strindbergs romaner kämpar en analytisk och en syntetisk ambition